

Американски щрихи на Украинската криза

Станислав Бачев

Abstract: The text follows the unfolding of the pattern used by Washington in nurturing and growing of the Ukrainian crisis of 2014. It also presents the author's view of the long-term imperial strategy adopted by the United States of America in pursuing their strategic interests. Attention is paid to the possibilities for the future of the European Union as a future global player at the field of geopolitics; and that it is only possible by maintaining good, mutually-advantageous relations with Russia.

От началото на новия век Европа е изправена пред множество жизненоважни проблеми и възможности. Геостратегическото положение определя на държавите, заемащи европейския континент, отново централно място при формирането на световния ред. От една страна това е възможност – Европа да бъде консолидирана в една свръхдържава, участваща като един субект в световните дела. От друга страна, подобна амбиция е натоварена с редица възможни проблеми – социални, икономически и културни. От икономическото и финансово неравенство между отделните държави-членки на ЕС; през въпроса за енергоресурсите, от които ЕС ще става все по-зависим; тежката зависимост от САЩ на военно и политическо ниво, която предопределя съобразяването на Брюксел с желанията на Вашингтон, дори те да са в противовес; и се стигне до засилващите се сепаратистки и дезинтеграционни процеси в отделни държави-членки на съюза, при които отговорността частично

лежи в историческите решения от края на ХХ и началото на ХХІв., взети от Брюксел или водещите европейски държави. Важно за отбелязване е припознаването и ратифицирането на пост-модернистичните процеси от края на ХХ и началото на ХХІв., свързани с промяна на традиционния възглед относно възприятията за пол и принадлежност. Отвъд териториалните предели на ЕС, но в неговата орбита на влияние и поле за конфликти се пада Украйна, която носи бремето на постсъветска държава, заедно с всичките произлизащи проблеми от това – задъхваща се нереструктурирана икономика и политическа корупция, обвити от олигархични кръгове. Историческата и културна свързаност, както и географската близост до Москва поставят Украйна в особено положение – на медиатор между Русия и ЕС, а в един лош и реализиран сценарий – капан за техните взаимоотношения.

Сложността и комплексността на една толкова обширна тема като отношенията между ЕС и Русия, заедно с прилежащите фактори и процеси, я правят интересно предизвикателство, върху което да се пише. Започването на подобно начинание изисква да се разгледат в дълбочина множество проблеми. В настоящата публикация се фокусирам върху един от тях: Украинската криза като част от американската програма за създаване на горещи точки в Европа. Целите на подобна програма са първо задържане на ЕС под крилото на Вашингтон, второ – отслабване на Русия и окончателното ѝ елиминиране от европейския енергиен пазар

и трето – изостряне на отношенията ЕС–Русия, с цел недопускане на стратегическо сближаване.

Бжежински пише в своя статия за *Foreign Affairs*, че се налага да „побутват от време на време”¹ Европа по нейния път към обединяване/разширяване. През 90–те години на ХХв. се оформя дългосрочната стратегия на САЩ към бившите съветски републики и Русия. Президентите се сменят, но доктрината остава. Президентът е само изпълнител на волята на групите на влияние, които го подкрепят. Ако Русия е империя, която е предсказуема, според ходовете на своя президент, то САЩ е империя, чиито действия трябва да бъдат анализирани според властовите елити, които определят доктрината. Бжежински застъпва (и може би налага) схващането, че Русия трябва или да се приспособи към света, загърбвайки своите имперски амбиции², или да тръгне по пътя на преоткриване на имперското. И в двата случая тя трябва да бъде възпирана и ограничавана, поставяна в определена рамка, която да бъде в полза на демократичния ред, организиран от САЩ, както и в полза за самата Русия. Както бе изведено дотук – възпирането на Русия от имперски амбиции става чрез различни механизми, един от които е асоцииране и приемане на държавите от Източна Европа в ЕС и впоследствие (или преди това) в НАТО. По този начин измествайки натовските граници в непосредствена близост до Москва. Според Бжежински „жизнеспособността на Украйна или

¹ Бжежински, З. *A Geostategy for Eurasia*, *Foreign affairs* 9/10.1997.

² Бжежински, З. Извън контрол: глобален безпорядък в навечерието на ХХIв.

Узбекистан ще остане несигурна, ако Америка се провали в подкрепа на тяхната национална консолидация”³. По този начин той доразвива своята теза от Извън контрол, която гласи, че колкото по-осъзнати като нации и с развит национализъм са бившите съветски републики, толкова по-трудно ще е за Русия да разпръсква своето влияние сред тях.

Целенасочената стратегия към Украйна започва своето приложение с началото на мандата на първата жена държавен секретар на САЩ Мадлин Олбрайт. Силен действен дипломат – така може да бъде определена Олбрайт. Ако Бжежински е теоретикът на виждането за геополитическото лидерство на САЩ, обединяващ в своите изследвания и прогнози мисълта на американския елит, то Олбрайт е човекът, който артикулира на практика тази представа. Забележителната ѝ кариера, израстването до върха на дипломацията се случват не просто заради нейния талант, а също като при Бжежински, инстинктивното желание за доказване като по-американец от американците (тя е с чешки произход, той – с полски. Както неговият корен повлиява на вижданията му и тяхната острота, така и при нея. Олбрайт е привърженик на твърдата дипломация и правото на силата. Тя не се колебае, когато трябва да избере между дипломатическо решаване на проблем и това да прати войски или оръжие. Тя самата дава пример, макар и не с цел да доказва това заключение. В своите мемоари описва ситуация, свързана с Босненската война, при която тогавашният шеф на обединения комитет на

³ Бжежински, З. *A Geostrategy for Eurasia*, Foreign affairs 9/10.1997.

началниците на щаба (и бъдещ държавен секретар) Колин Пауел обяснява възможностите за намеса при обсадата на летището в Сараево. Тя пише, че той извежда много аргументи защо американската армия не трябва да се намесва – ще струва милиарди долари, десетки хиляди войници и много жертви. И продължава: „След като чух това за безброен път попитах с раздражение, „За какво пазиш тази блестяща военна мощ, Колин, ако не можем да я използваме?“⁴ Разбирането на един процес в пълнота изисква разбирането и на играчите, които го водят, което обяснява краткото излизане от темата. Важно е да се разбере, че процесите, свързани с Украйна носят своята връзка като шаблони и подход, като отличителни белези в характеристиките на личностите, които участват в тях. Държавният секретар на САЩ казва „...останалите нации или ще се организират с нас или против нас. Но ние сме организиращият принцип..“⁵ „Векът на демокрацията“, както е наречен новият век в своето навечерие от американската дипломация, насочва към време, в което външната политика на САЩ ще е дори по-активна от предходния, ще е по-агресивна и безцеремонна, триумфираща след победата от Студената война.⁶ Организирането на демокрациите Мадлин Олбрайт вижда чрез използване на всички възможни средства („Предизвикателството е да се определи как най-добре САЩ

⁴ Олбрайт, М. *Madam Secretary: A Memoir*, стр. 182.

⁵ Откъс от интервю пред *San Francisco Chronicle* от 18.01.1999г. - <http://www.sfchronicle.com/politics/article/Albright-Announces-Democracy-Club-Plan-As-One-2952156.php>

⁶ Това е любопитен момент, тъй като дори тезата на Бжежински за незаменимостта на Америка претърпява „израстване“ и промяна: в Стратегическата визия той вече пише за упадък на САЩ и изпуснатия уникален шанс след края на Студената война. – бел. авт.

да използват/проектират своята огромна мощ”⁷). Тук идва и ролята на Украйна в глобалния (но и американски) сценарий. Тя е наредена наравно с още няколко държави, които трябва да са част от новия световен ред, поемайки по финалните стъпки към изграждането на демокрация. Западните партньори впрягат надеждите и желанието на украинският народ за по-добър живот в изпълнение на своите стратегически задачи, сред които е откъсването от руската орбита и създаването на буферна зона. До падането на Варшавския договор същата буферна зона пази Москва от Запада. Още от края на ХХ и началото на ХХІв. проличава скритата цел както на Русия, така и на Запада спрямо Украйна – добро отношение, заради самото добро няма. Новият век, освен век на локални спречквания и горещи точки, е и век на възроден реалполитик. Изпълняването на стратегическите цели преминава през асоцииране към ЕС и НАТО (не във всички случаи важи свързаност или последователност, но в голямата част връзката е на лице). По финалните стъпки към демокрация се стига чрез външно поощряване на гражданските процеси вътре в държавата. Насочването на Украйна по правилния път преминава през задължителното спечелване на президентските избори през 2004г. Използваният шаблон включва активизиране на подготвените до момента неправителствени организации, най-вече съставени от млади хора, търсещи перспектива и финансова облага. Моделът на активното гражданско общество е отработен и проверен и в други

⁷ Откъс от интервю пред San Francisco Chronicle

държави в Европа. Три последователни години, в три европейски държави американската дипломация впряга своите усилия, за да повлияе на изхода от изборите. Тази линия кореспондира отлично с възгледите на Мадлин Олбрайт и със защитаваните от нея позиции. През 2000г. в Сърбия и през 2003г. в Грузия схемата проработва. В Беларус се оказва неуспешна, но там и предпоставките за успех са недостатъчни.

Стратегията за обтягане на евро–руските отношения може да бъде най–ясно наблюдавана в най–горещата точка на континента от началото на ХХІв. – Украйна. Първият (2000–2001) и вторият(2004) Майдан се оказват неуспешни, но са добър опит за бъдещите усилия за дестабилизация на региона. В края на 2013г. е разгърната мащабната кампания по откъсване на Украйна от сферата на влияние на Русия, започва началото на края на процеса по асоциирането ѝ с ЕС и по този начин – показвайки изключителната зависимост на Съюза от волята на американската доктрина.

През април 2012г. ЕК иницира преговори за политическото присъединяване на Украйна към Съюза, което да отвори страната към общия европейски пазар. През м.август 2012г. президентът Виктор Янукович е категоричен, че евроинтеграцията на страната не е на всяка цена и няма как да се случи ЕС да се намесва във вътрешните дела на Украйна, визирайки случая с арестуваната Юлия Тимошенко, който е определян от западните наблюдатели като политическа разправа. На фона на това изказване, дни по–късно, Янукович се среща с Путин в Сочи, където се опитва да изтъргува по–

ниски, преференциални, цени на газа за своята страна. Украинският президент играе за вдигане на цената на държавата, заигравайки с Брюксел и Москва. Играта се оказва по-скоро неуспешна, довеждайки до резултата от поговорката „от два стола – на земята“.

Владимир Путин приема въпроса за отказа на Украйна от подписване на споразумението с ЕС като принципен. Руският президент лично отговаря за ресора „Украйна“ в Кремъл. През 2013 година оказва силен натиск върху Янукович да направи „правилния“ избор и да се откаже от плана за асоцииране към ЕС. В края на октомври 2013г. украинският президент посещава Москва три пъти. Путин има достатъчно лостове за оказване на влияние върху Украйна и нейния президент. Първият са парите – Путин обещава да даде кредит в размер на 15 милиарда долара. Вторият лост е газът и неговата цена, което съвпада с намеренията на Янукович за постигане на по-добра сделка в полза на Украйна.

Украйна е физическата и метафорична сцена, на която се разгръщат действията на регионалните и глобални актьори. Събитията, случващи се там стават фон, пред който изпъкват ходовете на външните сили. От началото на Евромайдана се оформят три перспективи – тази на руската държава и президента Путин; втората е на ЕС и третата – на САЩ, която до голяма степен влияе на решенията на Брюксел.

Началото на украинската криза има фактическо начало, което е Евромайдана от края на 2013г. и поредицата събития,

които го последват. Кризата като процес е закономерност, която не може да бъде избегната и водеща своето начало от изброените вече процеси, както в Украйна, така и в други европейски страни. Истинската имперска политика личи в размаха във времето и пространството – създаването на подходящи условия, за постигане на дадена цел. Украйна е най-важното парче от пъзела, „червената линия“, която следва да не се прекрива. Тема, която не допуска възможност за компромиси от руска гледна точка.

Американският отпечатък върху предизвикването и разиграването на Украинската криза става все по-видим с изминаване на времето. След 2014г. са взети редица мерки, които са освен в ущърб на Русия, но и на ЕС. Една такава мярка е привидната енергийна диверсификация. Привидна, защото тя е насочена не към европейския потребител и гражданин, а към стратегическия интерес на Вашингтон. Чрез приватизация на енергийните комплекси (ТЕЦ, АЕЦ и др.) и газопреносната мрежа, оперираща пътя на руския газ през Украйна. Това намерение от преди и по време на Украинската криза е доказано в приет от Украинското правителство план за приоритетни действия от май 2016г.⁸ Планът предвижда приватизацията на стратегически големи държавни обекти, като се забранява акционерното участие на страни, засегнати от икономически санкции или страни „агресори“ към Украйна (през януари 2015г. Върховната Рада определя Русия като

⁸ „Кабмин утвердил план действий правительства на 2016 год.“ РИА Новости. <http://rian.com.ua/politics/20160527/1010683777.html>

страна–агресор)⁹. Предприятия, предвидени за приватизация са енергийната компания „Центрэнерго”, Николаевската ТЕЦ, Днепродзержинската ТЕЦ, Киевенерго, Донбасенерго и други. Това са част от изискванията на МВФ , определяни като реформи, след които биха продължили спасителните траншове на заеми. Европейският съюз преди всичко търси две ключови характеристики: ниска цена и надеждност на източника, като това дава възможност за диверсификация, ако бъде възможна.

Три години след налагането на санкциите започват да се усещат течения, които носят различна посока от тази на конфронтацията и биха подобрили общия климат на отношенията. Преходността на периода на конфронтация ще приключи ако не в рамките на настоящото десетилетие, то в началото на следващото. Първият сигнал в тази посока идва от председателя на ЕК Жан–Клод Юнкер, политик който доказва през годините, а и изключително активно откакто е на настоящия пост, че не пести критики срещу управлението на Путин. В края на август 2017г. Юнкер казва, че „трябва да мислим върху това как да постигнем подобряване на отношенията с Русия. Това зависи както от Русия, така и от нас. Сигурността на Европа в предстоящите векове не може да бъде строена без Русия.”¹⁰ Ако подобно изказване беше направено от друг европейски политик, например министър–председател на някоя от страните, щеше да бъде с много по–малка тежест и

⁹ Бел. авт.

¹⁰ „We have to reflect upon how to achieve better relations with Russia. It depends on both Russia and us. The security of Europe in the coming centuries cannot be built without Russia.”, EU Should Enhance Relations With Russia for Sake of Bloc's Security – Juncker, Sputnik - <https://sputniknews.com/politics/201708291056881949-eu-russia-relations-security/>

изпълнено с много повече противоречия и възможност за атаки. В този случай, когато то идва от председателя на ЕК и най-вече познавайки поведението на Юнкер натоварва посланието с тежест и смисъл. Потвърждението на това не закъснява. В началото на септември 2017г. лично Путин прави изненадващо предложение, което в последствие е повторено в разговор с Ангела Меркел – миротворчески сили на ООН да влязат в Източна Украйна и то не само в зоните на пряк конфликт, но в цялата страна.¹¹ Още в същият ден след разговора между Путин и Меркел немският външен министър Зигмар Габриел прави индикацията, че ако бъде изпълнено примирието, следва санкциите, наложени над Русия, да бъдат вдигнати. Интересно е, че във всяко едно от изказванията на висшите европейски политици се отбелязва Източна Украйна, сблъсъкът между правителствената армия и подкрепяните от Русия сепаратисти. Няма нито едно отбелязване на Крим. Само година назад положението на полуострова никога не бе пропускано в изказванията. Събитията ще потвърдят тезата, че връщане назад в случая с Крим и Севастопол няма. Междувременно, малко преди дипломатическите совалки между Брюксел и Москва, в Киев се случва нещо диаметрално противоположно. В деня на украинската Независимост организирания военен парад е воден от американската националната гвардия от 45-та пехотна бригада.¹² Демонстрацията на сила и най-вече присъствието на чужда

¹¹ Putin Says UN Peacekeepers Could Be Deployed Throughout Ukraine Conflict Zone, Radio Free Europe - <https://www.rferl.org/a/ukraine-putin-un-peacekeepers-merkel-border-osce/28729481.html>

¹² US Soldiers lead Ukrainian Independence Day parade, US Army - <https://www.army.mil/article/192939>

армия, която да води парада по собствена независимост говори за всичко друго, но не и за независимост. Да бъдеш добър партньор на Вашингтон означава да си зависиш от него. До толкова зависиш, че да допуснеш армията му да марширува в столицата ти. Избиването на сънародници в Антитерористичната операция и поканата на чужди войски в Киев са сигурен индикатор за „независимост”. Вероятно това събитие е отекнало като силен сигнал сред висшите политици на ЕС и може би е повлияло за подадената ръка от Юнкер към Путин. Но със сигурност е поредният индикатор за двете скорости в Европа, но не в икономически, а в дипломатически аспект. Потвърждение се вижда в това, че освен американски военни части на парада участват още Естонски, Грузински, Латвийски, Литовски и Канадски части. Не немски, френски или италиански.

На политическо ниво, при подсигурана работеща енергийна среда, предпоставките за сближаване на ЕС и Русия се увеличават. Но също така обединена, силна Русия представлява незаобиколим фактор в европейските дела. Подсигурен енергийно, обединен и лидиращ икономически, ЕС се изправя пред най-голямото предизвикателство от създаването си – пълното обединение. Логично развитие, след като са направени две стъпки – да последва и трета. ЕС е обединен икономически, културно и териториално, това означава, че крайната цел е изграждането на свръхдържава, изградена на федеративен (или друг) принцип. Създаване на обща европейска армия, върховенство на централните закони в

Брюксел и опит за изравняване на жизнения стандарт на всички граждани. Изпълняването на дори едно от тези (коментирани в различно време и от различни лидери) условия би лишило САЩ от една страна от военното присъствие на континента (вероятно това обяснява участието на америскански войски в украинският парад и желанието на Вашингтон за разполагане на части в Украйна), а от друга – ще загуби лостовете на влияние през отделни държави. Израстването на ЕС може да се случи единствено с подкрепата на друга държава, която би могла да бъде Русия. Алтернативата е задушаването на съюза от Вашингтон, Русия и Китай и постепенното му разпадане на съставни части или запазване на териториална цялост в името на икономическата и финансова изгода.

Именно от тук идва политическата програма на Вашингтон, надпрезидентска и дългосрочна, насочена в няколко линии:

- Да бъде отслабена Русия. Първо – създаване на пръстен от зависими от САЩ държави около нея, които да я обхванат в клещи. Да бъдат прекъснати артериалните енергийни връзки с ЕС. Крайният резултат е Москва да бъде елиминирана от европейския газов пазар и сфера на влияние.
- ЕС да бъде въздържан политически с различни лостове – Европа на две скорости на политическо ниво, изразяващо се в остра разлика в политиката на

източните държави, близки до САЩ и водещи политика в ущърб на Германия, Франция, Италия и други. Европа да бъде зависима енергийно от други източници – алтернативни енергийни трасета или обвързване със скъпия втечен газ от САЩ.

- Създаване на горещи точки в сърцето на Европа, които да доведат до дестабилизация на регионално и европейско ниво.

Провежданата политика на Вашингтон има частични резултати, но в средносрочен план в някои от целите успява. НАТО е успешно разширено до границите на Руската федерация (както и ЕС) чрез повечето от държавите от Източна Европа. Грузия се оказва неуспех в разширяването на Алианса, но пък е откъсната като възможност за сближаване с Москва. Освен това след Грузинско–руската война от 2008г. е още по-амбициозно превъоръжавана с американска техника. Американските щрихи в Украинската криза следва да бъдат разчетени като дългосрочен план, обвързан с всеки един сценарий за ЕС. Украинската криза сама по себе си не е насочена единствено към Москва, но и към Брюксел, тъй като отворена рана в сърцето на Европа тежи наравно и на Изток, и на Запад. Текстът проследи единствено конструирането и разгръщането на шаблона при провеждане на дългосрочната политика на разцепление, провеждана от Вашингтон, в преследване на стратегическите имперски интереси. Беше обърнато внимание и на възможностите пред ЕС и Русия, като

отворени и интересни за анализ остават множество въпроси от двустранните и многостранни отношения на континента.